

Kant'ın İdealizmi Reddi

Aykut KÜÇÜKPARMAK^{1,a}

¹ Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü- Muş / Türkiye

Başvuru tarihi: 03 Kasım 2016

Düzeltilme tarihi: 05 Aralık 2016

Kabul tarihi: 15 Aralık 2016

Öz

Bilen öznenen bağımsız ontolojik bir gerçekliğin var olup olmadığı konusu felsefenin önemli problem alanlarından biridir. Bu sorun Kant'ın eleştirel felsefesinde de önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede Kant, idealizmi problematik ve dogmatik idealizm olarak ikiye ayırır. O, Descartes'e atfettiği problematik idealizmle mekânsal objelerin varlığının şüpheli olduğu iddiasını kast eder. Diğer taraftan dogmatik idealizm ile mekânsal objelerin varlığının imkânsız olduğunu dile getiren Berkeleyci idealizmi kast eder. Kant idealizmin bu iki formuna karşı transendental idealizm tezi üzerinden dış dünyanın varlığını ve bunu bilmenin mümkün olduğunu göstermeye çalışır. Kant'ın bu bağlamda öne sürdüğü argümanlar hem idealizm tartışmaları hem de eleştirel felsefenin anlaşılması açısından önemli bir yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler

Kant, İdealizm, Transendental İdealizm, Mekân, Dış Gerçeklik

^a Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Muş Alparslan Üniversitesi Kampüsü, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, 49250, Muş / Türkiye.
e-posta: a.kucukparmak@alparslan.edu.tr

Kant's Refutation of Idealism

Abstract

Topic of whether there is ontological reality independent from the subject who knows is one of the important problem areas of philosophy. This problem also has an important place in Kant's philosophy. In this framework, Kant distinguishes between problematic and dogmatic idealism. By problematic idealism which he ascribes to Descartes he means to the hypothesis that existence of spatial objects is doubtful. On the other hand, by dogmatic idealism which is attributed to Berkeley he means to claim that existence of spatial object is an impossibility. Against these two forms of idealism Kant tries to show existence of spatial object and the possibility to know them through transcendental idealism. In this context, arguments which Kant put forward have an important place for understanding both idealism discussions and the critical philosophy.

Keywords

Kant, Idealism, Transcendental Idealism, Space, External Reality

1. GİRİŞ

İdealizm genel olarak bizim dışımızdaki objelerin varlığının şüpheli ve bilinemez olduğunu diğer bir ifadeyle Ben-olmayanın bilen Ben'e bağlı olduğunu dile getiren görüştür. Bilen öznenen bağımsız ontolojik bir gerçeklik alanının varlığı ve bunun doğrudan bilinip bilinemeyeceği problemi, Kant'ın felsefi düşüncesinde Eleştiri öncesi ve sonrası dönemler de dâhil ele aldığı en önemli konulardan biri olarak görülebilir (Banham, 2006: 1). Ancak özellikle Saf Aklın Eleştirisi'nin birinci ve ikinci baskılarında bu konu bağlamında kaleme aldığı yazılar, onun transendental idealizm başta olmak üzere bütün eleştirel felsefesinin anlaşılmasında hayati bir role sahiptir. Kant'ın Eleştiri'nin birinci baskısında "Dördüncü Paralojizm", ikinci baskısında ise "İdealizmin Reddi" başlıklı bölümlerde bu konuyu ele almasının temel nedeni, Kant'ın öne sürdüğü transendental idealizmi, yine Kant'ın adlandırdığı şekliyle problematik ve dogmatik idealizmden açıkça ayırma isteğiydi. Kant, Descartes'in şüphe edilmeyecek tek bilginin subjektif 'Ben' bilgisi (düşünüyorum) olduğunu ve fiziki dış objelerin varlığına dair bilgimizin ancak bunun üzerine temellendirilmesiyle mümkün olacağını iddia ederek, dış objelerin varlığını inancın konusu yapıp şüpheli gören yaklaşımını problematik idealizm olarak adlandırır (Kant, 2009: 326). Kant dış objelerin bilgisinin mümkün olmadığını öne süren bu yaklaşımı, felsefi bir skandal olarak görür ve bu durumu aşağıdaki gibi ifade eder:

"Genel olarak bizim dışımızdaki şeylerin varlığı (ki iç duyulumumuz da dâhil tüm bilgimizin maddesini ondan ettiğimiz) yalnızca bir inanç üzerine kabul edilmemelidir ve eğer bir kimse bunların varlığından şüphe ederse, bu şüpheyi tatmin edici biçimde karşılayamayacağımızı (ifade eden) idealizm insan aklı ve felsefe için bir skandal olarak kalmaya devam ediyor." (B x1).

Bu bölümlerin kaleme alınmasını gerektiren ikinci neden ise, Kant'ın dogmatik idealizm olarak adlandırdığı mekânın ve ona atfedilen her şeyin kendi başına var olmasını imkânsız gören ve dolayısıyla mekânda bulunan tüm şeyleri salt hayali (imaginary) şeyler olarak gören Berkeley'ci idealizm ile onun transendental idealizminin aynı olduğunu dile getiren suçlamalara karşı bir cevap vermektir. Kant bu durumu Prolegomena'da şu şekilde ifade eder:

“Her halis idealistin -Elea okulundan piskopos Berkeley'e kadar- savı, şu formülde bulunur, ‘duyulardan ve deneyden edinilen bütün bilgi kuruntudan başka bir şey değildir. Ancak saf anlama yetisinin ve aklın idelerinde doğruluk vardır.

Buna karşılık benim idealizmimi baştan sona dek yöneten ve belirleyen ilke şudur: Sırf saf anlama yetisinden ya da saf akıldan edinilen bütün bilgi kuruntudan başka bir şey değildir, ancak deneyde doğruluk vardır” (Kant, 2002: 130).

Kısaca, Kant'ın bu bölümleri kaleme almaktaki amacını, Descartes'e karşı dış objelerin varlığının kesin bilgisinin mümkün olduğunu göstererek, kendi idealizminin Berkeley'ci subjektif idealizmden tamamen farklı olduğunu ortaya koymak şeklinde ifade edebiliriz. Ancak Kant'ın kaleme aldığı bu bölümler hem kronolojik olarak hem de idealizmin reddi için sundukları kanıtların mahiyeti açısından önemli farklılıklar içermektedir. Eleştiri'nin ilk gün yüzüne çıktığı 1781 baskısında Kant, idealizm konusunu “Salt Aklın Dördüncü Paralojizmi” bölümünde ele aldı. Buradaki temel yaklaşımı, Descartes'in dış gerçekliğin bilgisinin dolaylı olması nedeniyle şüpheli olacağını dile getiren epistemolojik idealizmine, transendental idealizm tezinin mekân anlayışı üzerinden cevap vermektir. Buna göre mekân ve ondaki objeler bilen öznenin subjektif formlarında olduğundan bilen öznenin bunlara erişimi doğrudandır ve dış gerçekliğin bilgisi Descartesçi şüpheye yer bırakmayacak bir kesinliğe sahiptir. Ancak bu girişim Kant'a subjektif idealizmi savunduğu yönünde eleştiriler yöneltilmesini engelleyememiştir.

Bu nedenle Kant Eleştiri'nin birinci baskısı ve Prolegomena'da kendi pozisyonunun idealizmden farklı olduğunu göstermeye çalışmasına rağmen, Eleştiri'nin ikinci baskısında kendi transendental idealizmi ile idealizm arasındaki farkı daha görünür kılabilmek için “İdealizmin Reddi” başlıklı kısa fakat oldukça önemli bölümü kaleme aldı. Bunun en temel nedeni, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, başta Grave ve Feder gibi düşünürlerin Kant'ın temel tezinin Berkeleyci subjektif idealizmin yeniden ifade edilmesinden ibaret olduğunu (Mader, 2012: 54) dile getiren eleştirilerine karşı bir cevap vermektir. Kant'ın burada sunduğu argüman, daha önce ortaya koyduğu argümanlarla aynı amaca sahip olmakla birlikte mahiyet itibarıyla onlardan farklı ve yeni bir argümandır. Bu argüman transendental idealizmden bağımsız olarak (Mattey, 1997: 8) kendi-bilinciyle (self-consciousness) dış gerçeklik arasındaki ilişkiyi kurmakla ilgilidir. Bu amaç doğrultusunda Kant'ın sunduğu teorem şudur: “Salt, fakat deneysel olarak belirlenmiş kendi varlığımın bilinci benim dışımda mekânda objelerin varlığını ispat eder.” (B 276). Ancak bu argüman da ilk ortaya çıktığı günden itibaren gerek Eleştiri'nin diğer tezleriyle tutarlılığı gerekse de idealizmi reddetmedeki başarısı açısından önemli tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmaların en temel nedeni teoremdeki ‘benim dışımda’ (outside me) ifadesinin ne anlama geldiğiyle ilgili belirsizlikten kaynaklanır. Bu tartışmalar

çerçevesinde ortaya çıkan yaklaşımlar, eleştirel felsefenin temel tezleriyle ilgili önemli sonuçlara sahiptir ve bu yönüyle incelenmeyi hak etmektedir. Bu doğrultuda çalışmamız boyunca Kant'ın idealizmin reddi bağlamında sunduğu argümanları inceleyerek, bu argümanların gerek idealizmi reddetmede gerekse de transendental idealizmle tutarlı bütünsel bir açıklama ortaya koymada başarısız olduğunu göstermeye çalışacağız.

2. SAF AKLIN DÖRDÜNCÜ PARALOJİZMİ VE DIŞ DÜNYANIN DOĞRUDAN BİLGİSİ

Kant'ın "Saf Aklın Paralojizmi" başlıklı bölümde ele aldığı asıl mesele, rasyonel psikolojinin ruhun doğasıyla ilgili iddialarının kökenini ve epistemik değerini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda Kant kategoriler tablosundan bir kısmını kullanarak, rasyonel psikolojinin ruhun mahiyetiyle ilgili dile getirdiği iddiaları dört başlık olarak belirler: 1) ruh bir cevherdir, 2) basittir, 3) sayısal özdeşliğe sahiptir, 4) mekândaki mümkün objelerle ilişki içindedir (A 344/B 402). Ancak, Kant'a göre, rasyonel psikolojinin yalnızca salt akıldan elde edilebileceğini iddia ettiği ruh hakkındaki bu iddiaların hiçbiri ispatlanamazdır. Çünkü rasyonel psikoloji tarafından bu iddiaları ispatlamak üzere sunulan kanıtlar, 'paralojizm' olarak adlandırılan ve saf aklın doğasından kaynaklanan mantık hatalarının ürünüdür.

Kant'ın ele aldığı paralojizmlerin ilk üçü doğrudan ruhun mahiyetiyle ilgili problemleri ele alırken, dördüncü paralojizm ruhun mahiyetinden çok dış dünyanın varlığı ve ruhla ilişkisi bağlamındaki idealizm tartışmalarına odaklanır. Kant rasyonel psikolojinin bu konu hakkındaki çıkarımını şu şekilde formüle eder:

"Varlığı, yalnız verili algıların bir nedeni olarak çıkarılabilen (inferred) şeyin varlığı, olsa olsa şüpheli bir varlıktır.

Şimdi tüm dış tezahürler bu türdendir, onların varlığı doğrudan algılanamaz, ancak verilen algının nedeni olarak çıkarılabılır.

Dolayısıyla, dış duyumun tüm objelerinin varlığı şüphelidir. Bu belirsizliği dış tezahürün ideallığı olarak adlandırıyorum ve bu ideallık doktrini idealizm olarak adlandırılır, buna kıyasla, dış durumun objelerinin mümkün kesinliği iddiası ise 'düalizm' olarak adlandırılır." (A 367).

Burada Kant, rasyonel psikolojinin dış dünyanın gerçekliğini şüpheli kılan problematik idealizmine karşı, transendental idealizm tezi üzerinden bir argüman geliştirmeye çalışır. Yukarıda ifade edilen kıyasa göre, biz yalnız doğrudan algısına sahip olduğumuz şeylerin varlığını kesin şekilde bilebiliriz ve benim doğrudan algısına sahip olabildiğim tek şey kendi varlığımdır. Bu nedenle, benim dışımda olan gerçek objelerin varlığı doğrudan algımın konusu olamaz ve varlıkları daima çıkarım aracılığıyla elde edilmiş şüpheli bir pozisyonda olacaktır. Açıkça görüleceği üzere, bu idealizm dış objelerin varlığını doğrudan inkâr etmez, daha çok mümkün tecrübe içerisinde bunların gerçekliğinin gösterilemeyeceğine inanır. Buna karşı Kant, dış objelerin çıkarımla elde edilen şeyler değil, aksine doğrudan algıladığımız şeyler olduğunu öne sürerek, bunların varlıklarının kesinliğini dile getirir. Bu iddiasını temellendirmek üzere 'transendental idealizm' ve 'transendental realizm' terimlerinin analizini sunar:

“Ben tüm tezahürlerin transendental idealizmi doktrini ile şunu anlıyorum, tüm tezahürler kendinde şeyler değil, tezahürlerdir ve buna göre, mekân ve zaman sezgimizin duyulur formlarıdır, kendinde şeyler olarak objenin koşulları veya kendinde şeyler için verilmiş belirlenimler değildir. Bu idealizme karşıt olan transendental realizm vardır ki, buna göre mekân ve zaman (duyu yetimizden bağımsız olarak) kendinde şey olarak verilen şeylerdir. Dolayısıyla transendental realist dış tezahürleri (eğer gerçeklikleri kabul edilirse) bizden ve duyu yetimizden bağımsız olarak var olan kendinde şeyler olarak düşünür (...)” (A 370).

Kant'ın daha önce “Transendental Estetik'te” temellendirmeye çalıştığı, transendental idealizm doktrinin tartışma bağlamında sunduğu çözümü şu şekilde ifade edebiliriz: Zaman-mekânda bulunan tüm cisimler, madde ve onun bütün belirlenimleri bende ortaya çıkan sırf tezahürlerdir. Tüm bu dış objeler bendeki tezahür ya da izlenimlerden başka bir şey olmadığından, en az benim kadar bunların varlığı da gerçektir; çünkü her ikisinin de doğrudan algısına sahibizdir. Kant'ın bu değerlendirmelere işaret eden doğrudan metinleri şunlardır:

“Dış objeler salt tezahürlerdir, dolayısıyla izlenimlerimin bir türünden başka bir şey değildir, ki bu izlenimler aracılığıyla objeler bir şey iken, bunlardan ayrı hiçbir şeydir. Dolayısıyla dış şeyler de tıpkı benim gibi vardırırlar, aslında her ikisinin de varlığı, benim kendi bilincimin tanıklığı üzerine temellenir, yalnızca bir farkla ki, düşünen obje olarak, 'ben'im izlenimim yalnızca iç duyumla ilişkili iken, mekânsal varlıkların izlenimleri aynı zamanda dış duyumla da ilişkilidir.” (A 371).

“Bizim sistemimizde bu dış şeyler-yani tüm değişim ve formlarındaki madde- salt izlenimden, yani gerçekliklerinin doğrudan bilincinde olduğumuz bizdeki izlenimlerden başka bir şey değildir.” (A 372).

“Dolayısıyla transendental idealist, empirik realisttir ve tezahür olarak maddenin gerçekliğini çıkarım sonucu olarak değil doğrudan algı vasıtasıyla garanti eder.” (A 372).

Kant 'dış obje' ya da 'dışımızdaki şey' ifadelerinin ikircikli bir anlama sahip olduğunu belirterek bununla neyi kastettiğini belirten bir açıklama sunar. Bu açıklama ele alınan tartışma bağlamında Kant'ın sunduğu çözümün anlaşılması açısından oldukça önemlidir:

“Şimdi bir kimse dış duyumun nedeni olarak transendental anlamda bizim dışımızda olan bir şeyi kabul edebilir, ancak bu şey madde ve maddi şeylerin izlenimleri olarak anladığımız obje değildir, çünkü bunlar salt tezahürlerdir, yani, daima yalnız bizde bulunan izlenimlerin modlarıdır. Bunların gerçekliği, tıpkı kendi düşünceleriminki gibi, doğrudan bilinç üzerine dayanır. Transendental obje ise iç ve dış duyum açısından eşit ölçüde bilinemezdir. Ancak, biz bunun hakkında konuşmuyoruz, biz eğer mekânda ise dış obje ve yalnız zamanda izlenimleniyorsa da iç obje olarak adlandırılan deneysel obje hakkında konuşuyoruz, ancak mekân ve zamanın her ikisi de yalnız bizde bulunurlar. Fakat 'bizim dışımızda' ifadesi, kaçınılmaz olarak ikircimli bir anlam taşır, çünkü bazen bizden

ayrı var olan kendinde şey olarak bir şeye işaret ederken, kimi zaman yalnız dış tezahüre ait bir şeylere işaret eder. O halde bu belirsizlikten kaçınmak ve kavramı-dış sezgimizin gerçekliği hakkında psikolojik meseleye uygun olarak alınan- ikinci anlamda kullanmak için, deneysel olarak dışsal olan objeleri, bunları doğrudan mekânda bulunan şeyler olarak adlandırarak, transendental anlamda dışsal şeylerden ayıracağız.” (A 373).

Bu ayrıma göre, ‘dış’ kelimesi deneysel anlamda ele alındığında mekânda ortaya çıkan, kategorilerin uygulanabileceği ve dolayısıyla bizde olan izlenimlere işaret eder. Öte yandan, kelimenin transendental anlamına göre ‘dış’, bizden ve duyu yetimizden bağımsız ve bizdeki tezahürlerin zemini olan bir şeye işaret eder. Açıktır ki, transendental anlamda dış obje, mekândaki obje anlamında bir obje olamaz, çünkü mekân transendental objeye uygulanamaz. Dolayısıyla, Kant dış objenin varlığından bahsettiğinde yalnız empirik anlamda mekânda var olan ve doğrudan algısına sahip olduğumuz bir objeyi kasteder.

Kant’ın rasyonalist düalizme karşı sunduğu bu çözüm, mekân ve zamanda var olan cisimleri tezahürlere ve sırf bizde ortaya çıkan izlenimlere indirgeyerek, bunların doğrudan algılarına sahip olduğumuzu öne sürer. Buna karşın, bizdeki bu tezahürlerin zemini (A 380) ya da nedeni¹ olan kendinde şeylerin bilgisi bizim için tamamen imkân dışıdır. Buna göre, Kant’ın ileri sürdüğü çözümde de bizde olan ve doğrudan algısına sahip olduğumuz şeyler ile bunların zemini ya da nedeni olan bizden bağımsız ve dolayısıyla doğrudan algısına sahip olmadığımız şeyler arasında bir ayrım ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, aslında Kant’ın sunduğu çözümün rasyonalist düalizmin iddiasından pek de farklı olmadığı ifade edilebilir. Çünkü her iki yaklaşımda da doğrudan algısına sahip olduğumuz şeyler ‘bizde’ olan ya da ‘bizde’ ortaya çıkan şeylerdir. Buna karşın, bizdeki bu izlenimlerin zemini olan şeyler her iki yaklaşımda da aynı şekilde bilinemez olarak kalmaktadır. Dahası Kant burada, Descartes’in dış dünyanın gerçekliğinin şüpheli olduğu ve bunların doğrudan bilincine sahip olmadığımız iddialarını, daha subjektif nitelikteki Berkeleyci idealizmi kabul ederek reddetmiş görünmektedir (Smith, 1918: 305). Çünkü Kant’ın burada kullandığı ‘dış’ ifadesi deneysel anlamdadır ve bizde olan izlenimlerden başka bir şey değildir. Dolayısıyla, bu değerlendirmeler dikkate alındığında, Kant’ın getirdiği çözümün de, gerçek anlamda bizim dışımızda olan ve doğrudan algısına sahip olmadığımız şeylerin bilgisini temin etmede yetersiz kaldığını ifade edebiliriz.

Bununla beraber, Kant *Eleştiri*’nin ikinci baskısında, dördüncü paralojizm ile dile getirilen iddiayı dış dünyanın varlığının şüpheliliği anlamında ele almak yerine, ‘ruh’ ya da ‘ben’in fiziki objelerden bağımsız olarak var olup olmadığı meselesi bağlamında ele alır. Buna göre, dördüncü paralojizm ile yapılan hata, ‘ben kendi varlığımı benim dışımdaki diğer şeylerden ayırabilirim’ analitik önermesi ile ‘ben bilinci, dışındaki fiziki objeler olmaksızın da var olabilir’ sentetik önermesi arasında kurulan yanlış bir çıkarım ilişkisidir. Oysa Kant’a göre, bizim ‘ben’ hakkındaki tüm bilgilerimiz mümkün tecrübe alanı içinde geçerlidir, bu nedenle tüm deneyimlerden bağımsız, salt düşünen bir varlık olarak var olup olamayacağım hususu benim için tamamen bilinemezdir (B 409). Aslında Kant’ın *Eleştiri*’nin ikinci baskısında dördüncü paralojizmi problematik idealizm bağlamında ele almak yerine, ruhun deneyimden bağımsız var olup olmayacağı açısından

ele alması, burada sunulan argümanın problematik idealizmin üstesinden gelemeyeceğinin kabul edilmesi olarak görülebilir. Bunu destekleyen en önemli diğer bir kanıt ise ikinci baskıda “İdealizmin Reddi” isimli bölümün eklenerek bu konunun yeniden ele alınmasıdır.

3. İDEALİZMİN REDDİ

Kant “İdealizmin Reddi” başlıklı kısa, ancak oldukça önemli bu bölümün tamamını *Eleştiri*'nin ikinci baskısında kaleme almıştır. Bu bölümün ilave edilmesinin amacı, daha önce farklı vesilelerle ifade ettiğimiz üzere, kendi transendental idealizm tezinin genel anlamda idealizmden farklı olduğunu göstererek, yöneltilen suçlamalara daha güçlü bir cevap vermektir. Ancak bu argüman da ortaya çıktığı ilk günden itibaren eleştirel felsefenin en çok tartışılan iddialarından biridir. Bu doğrultuda bir kısım yorumcular, Kant'ın transendental idealizm öğretisinin temel tezlerinden vazgeçtiğini dile getirirken (Guyer, 1987: 329 & Smith, 1918: 314), bir kısım yorumcular da Kant'da herhangi bir fikir değişikliği olmadığını ve bu argümanda sunduğu tezin transendental idealizmle uyumlu olduğunu savunmaya çalıştılar (Bennet, 1975: 216 & Sidgwick, Caird, 1880: 111). Biz bu çalışmamızda birinci görüşün daha tutarlı olduğunu göstermeye çalışacağız.

“İdealizmin Reddi” bölümünde sunulan argüman birinci baskıdaki argümanla aynı amaca sahip olmakla birlikte hem metot hem de mahiyeti açısından oldukça farklı yeni bir argümandır. Birinci baskıda transendental idealizme dayanan kanıt, deneyimin doğrudan oluşu ve varlığın sübjektifliği açısından dış deneyim ve iç deneyimin aynı seviyede olduğunu göstererek problemi çözmeye çalışmıştı. Öte yandan ikinci baskıdaki argüman, ilerde ele alacağımız üzere, dış deneyimin doğrudan deneyimlenmesine karşın onların zihnin sübjektif durumlarından bağımsız ayrı varlıklar olması gerektiğini iddia eder (Smith, 1918: 312). Bu haliyle ikinci argüman, hem transendental idealizme dayanmayarak hem de dış ve iç deneyim arasında daha kökensel bir farklılığı varsayarak, metot ve mahiyet açısından önceki argümandan ayrılır.

Bu bölümde Kant'ın idealizmi reddetmek için sunduğu argüman şudur: “Salt, fakat deneysel olarak belirlenmiş kendi varlığının bilinci benim dışımda mekânda objelerin varlığını ispat eder.” (B 276)

Kant'ın bu teoremi ispatlamak için sunduğu argümanı öncelikle bir bütün olarak ifade edip daha sonra adımlar halinde incelemeye çalışalım. Kant argümanı şu şekilde ifade eder:

“Ben zamanda belirlenmiş olarak kendi varlığımın bilincindeyim. Tüm zaman belirlenimleri algıda sürekli bir şeyi varsayar. Ancak, bu sürekli şey bendeki bir şey olamaz; çünkü zamandaki benim varlığım ancak bu sürekli şey aracılığıyla belirlenebilir. Dolayısıyla bu sürekli şeyin algısı benim dışımdaki bir şeyin salt izlenimi aracılığıyla değil, ancak benim dışımdaki bir şey aracılığıyla mümkündür. Sonuç olarak benim varlığımın zamandaki belirlenimi ancak benim dışımda [olarak] algıladığım gerçek şeylerin varlığı aracılığıyla mümkündür. Şimdi zamandaki [kendi varlığımın] bilinci zorunlu olarak bu zaman belirlenimlerinin bilinciyle ilişkilendirilir: Dolayısıyla zaman belirlenimlerinin koşulu olarak benim dışımdaki

şeylerin varlığıyla zorunlu olarak ilişkilendirilir, yani kendi varlığımın bilinci aynı zamanda benim dışımdaki diğer şeylerin varlığının dolaylı bilincidir.” (B 276).

Argümanın birinci basamağı “Ben zamanda belirlenmiş olarak kendi varlığımın bilincindeyim.” şeklinde ifade edilen açılış cümlesidir. Burada ifade edilen “zamanda belirlenmiş kendi varlığımın bilinci” ya da teoremda dile getirilen ‘deneysel olarak belirlenmiş kendi varlığımın bilinci’ ile ne kastettiğini anlamak için Kant’ın diğer ifadelerine bakmak yararlı olacaktır. Öncelikle *Eleştiri*’nin ikinci baskısının girişinde idealizmin reddi üzerine yazdığı dipnotta Kant, “varoluşumun bende karşılaşılabilecek olan tüm belirlenim zeminlerinin izlenimler” (B xl) olduğunu ifade eder. Buna göre, ‘zamanda belirlenmiş bilinç’ zamanda ortaya çıkan izlenimlerimin bilincinde olmam anlamına gelir. Kant’ın ‘kalıcı ve sabit olmayan ben kendisini iç tezahürlerin akışında sunabilir’ (A 107) ifadesi de varlığımın bilincinin izlenimlerin sürekli akışında ortaya çıkabileceğini ima eder. Hartnack, bu durumu William James’in ‘bilinç akışı’ ifadesi ile dile getirdiği şeye benzeter (Hartnack, 2001: 88). Dolayısıyla, Kant’ın ‘deneysel ben bilinci’ ya da ‘zamanda belirlenmiş varlığımın bilinci’ ile kastettiği şeyi izlenimlerimin akışı halindeki değişimin bilinci olarak tespit edebiliriz (Guyer, 2006: 119). Buna göre, argümanın birinci basamağı, zamanda sürekli akış halindeki izlenimlerimin bilinci olarak kendi varlığımın bilincindeyim, şeklinde ifade edilebilir.

Kant’ın sunduğu argümanın birinci basamağı genel olarak, Kant ve Kartezyen düşünce arasındaki ortak bir nokta olarak kabul edilir. Buna göre, Kant’ın sunduğu argümanın izlediği strateji, Kartezyen düşüncenin kabul ettiği bir öncülden yola çıkarak, bu öncülün mümkün olabilmesi için dış objenin varlığının zorunluluğunu göstermek şeklinde belirtilebilir (Dicker, 2006: 194 & Buroker, 2006: 190). Bu sayede kendi varlığının bilincinde olduğunu öne süren Kartezyen düşüncenin, dış objenin varlığını da zorunlu olarak kabul etmesi gerektiği gösterilmiş olacaktır. Ancak yukarıda ifade ettiğimiz şekliyle Kant’ın akış halindeki izlenimlerin bilinci olarak ‘varlığımın bilinci’ şeklindeki yaklaşımı ile yalın ve doğrudan bir bilinci ifade eden Descartes’çi ‘ben bilinci’ yaklaşımını aynı olarak kabul etmek oldukça güçtür. Açıkça görüleceği üzere, Kant’ın ‘zamanda belirlenmiş varlığımın bilinci’ anlayışı ile problematik idealistin, diğer bir ifadeyle, Descartes’in ‘ben bilinci’ anlayışı dikkate değer biçimde birbirinden ayrıdır. Dolayısıyla, idealizmin reddinde sunulan argümanın, ancak Kant’ın ‘ben bilincine’ dair yaklaşımını kabul edenler için geçerli olduğu ve bu nedenle de problematik idealistlere karşı dış objenin varlığını göstermede başarısız olduğunu (Emundts, 2010: 184) dile getiren bir eleştiri yöneltmek mümkün görünmektedir.

Bu eleştiri noktasını bir kenara koyarsak, Kant’ın sunduğu argümanın ikinci basamağını şu şekilde ifade edebiliriz: “Tüm zaman belirlenimleri algıda sürekli bir şeyi varsayar”. Bu öncül Kant’ın “cevher” kategorisinin objektif geçerliliğini göstermeye çalıştığı “Birinci Analoji” bölümünde öne sürdüğü tezle yakından ilgilidir. Burada Kant zamanın kendisinin algılanamamasından dolayı, izlenimlerin zamansal ilişkilerini belirleyebilmenin ancak zamanın yerine geçebilecek sürekli bir şeyin varsayılması ile mümkün olduğunu iddia eder. Buna göre, sürekli bir şeyi varsaymadığımız takdirde, izlenimlerin ‘ardışıklık’ ya da ‘eş zamanlı var oluş’ zamansal ilişkilerini belirlememiz mümkün olmayacaktır. Buradan Kant herhangi bir zaman belirleniminin bilincinde olabilmenin algıda kalıcı ve değişmez bir temel olarak cevherin varlığı ile mümkün

olabileceği sonucuna ulaşır (Guyer, 1987: 215-221). Görüleceği üzere “Tüm zaman belirlenimleri algıda sürekli bir şeyi varsayar” şeklindeki öncülde bu temelden hareketle, kendi-bilincinin ancak izlenimlerin zamanda akışı içerisinde idrak edilebileceğini ve bunun da ancak algıda sürekli bir şeyi varsaymakla mümkün olabileceğini dile getirir.

Kant argümanının bir sonraki basamağını şu şekilde ifade eder: “Ancak bu sürekli şey bendeki bir şey olamaz, çünkü benim zamandaki varlığım ancak bu sürekli şey aracılığıyla belirlenebilir.” Kant, zaman belirlenimi için gerekli olan sürekli şeyin ‘ben’deki bir şey olamayacağını dile getiren bu ifadenin, girişte kaleme aldığı aşağıdaki ifade ile yer değiştirirse daha iyi anlaşılabilirliğini belirtir:

“Ancak, bu sürekli şey bendeki bir şey olamaz; çünkü var oluşumun bende karşılaşılabilecek tüm belirlenim zeminleri izlenimlerdir ve bu halleriyle onlar kendilerinden ayrı sürekli bir şeyi gerektirirler ki, bununla ilişkilerinde bu izlenimlerin değişimi ve dolayısıyla bu izlenimlerin değişimindeki zamanda varoluşum belirlenebilir.” (B xl)

Açıkça görüleceği üzere, burada Kant ihtiyaç duyulan bu sürekli şeyin ‘Ben’deki bir şey olamayacağı hususunu, iç duyuma ve onun objesine dair yaklaşımına referansla biraz daha açmaya çalışır. İç duyumuza konu olabilecek tek şey akış halindeki izlenimlerimizdir. Dolayısıyla, iç duyum veya tecrübemiz zamanda öznenin varlığını belirleyebilecek hiçbir şey temin etmez. Dahası, birinci analogide iddia edildiği gibi, bu izlenimlerin zamansal belirlenimi bunların dışında bir şeyi gerektirir. Argümandaki bu adım, zamandaki varlığımızın belirlenmesi için gerekli olan bu sürekli şeyin içe bakışla bulunamayacağı şeklindeki negatif yönü ifade eder (Allison, 1983: 299). Bu sürekli şeyin nerede bulunabileceğini işaret eden argümanın bir sonraki adımını ise şu şekilde ifade eder:

“Dolayısıyla, bu sürekli şeyin algısı benim dışındaki bir şeyin salt izlenimi aracılığıyla değil, ancak benim dışındaki bir şey aracılığıyla mümkündür. Sonuç olarak benim varlığımın zamandaki belirlenimi ancak benim dışımda olarak algıladığım gerçek şeylerin varlığı aracılığıyla mümkündür.” (B276)

Argümanın bu basamağı sürekli şeyin iç duyuma ve zamanın kendisine referansla bulunamayacağını ifade ettikten sonra, geriye kalan tek alternatifin dışında olan bir şey olması gerektiğini ima eder. Ancak böyle bir şey, diğer izlenimler gibi yalnız dışımdaki bir şeyin izlenimi olamaz; çünkü dış veya iç duyuma ait tüm izlenimler bende ardışık şekilde ortaya çıkar ve bu izlenimlerin kendisi sürekli bir şeyi gerektirir. Dolayısıyla böyle sürekli bir şey yalnız, benim dışımda olan gerçek şeyler olabilir. Bu durumu önsözdeki dipnotta da açıkça ifade eder: “Bu sürekli şey benim tüm izlenimlerimden ayrı ve dışsal (*external*) bir şey olmalıdır” (B xl). Ancak bu noktada, Guyer’in işaret ettiği gibi, ‘benim dışımdaki şey’ ile ‘salt izlenim’ arasındaki farkın ne olduğu büyük ölçüde belirsizdir (Guyer, 1983:329) ve bu durum önemli bir problem ortaya çıkarmaktadır; İdealizm reddinde ileri sürdüğü bu yaklaşım ile transendental idealizmin temel tezinin nasıl uzlaştırılabileceği problemi. Daha açık bir ifadeyle, söz konusu olan izlenimlerimizden bağımsız gerçekten var olan şeylerin bilgisine sahip olduğumuz iddiasıyla, mekân ve ondaki her şeyin izlenimlerimizden başka hiçbir şey olmadığı iddiasının aynı anda nasıl tutarlı biçimde savunulabileceği problemi.

Bu problem, yukarda değindiğimiz üzere, argümanda geçen ‘benim dışımdaki şey’ (*a thing outside me*) ifadesinin ne anlama geldiği ile yakından ilgilidir. ‘Benim dışımdaki şey’ iki farklı anlamda anlaşılabilir. İlk olarak, bu ifade ‘bizden ayrı olarak mekânda var olan kendinde şeyler’ anlamında alınabilir. Bu durumda, ‘dışımızdaki şey’ ontolojik olarak bizden ayrı olan mekândaki bir şeye işaret eder. Diğer taraftan, aynı ifade, ‘yalnızca dış tezahüre ait olan’, yani yalnızca zaman-mekân sübjektif koşulları altında var olan şeyler anlamında da alınabilir. Bu haliyle ‘dışımızdaki şey’ ontolojik olarak bizden bağımsız olmayan bir şey anlamına gelir (Emundts, 2010: 178). Açıkçası, Kant’ın *Eleştiri*’de her iki anlama işaret eden türden ifadeler kullandığını söylemek mümkün görünmektedir. Özellikle ikinci baskıda kaleme aldığı “İdealizmin Reddi” ve birinci baskıdan sonra yazdığı *Prolegomena*’da kullandığı ifadeler daha çok birinci anlama işaret eder görünmektedir:

“Bu süreklî şeyin algısı benim dışımdaki şeyin salt izlenimi aracılığıyla değil ancak benim dışımdaki bir şey aracılığıyla mümkündür.” (B 276).

“(…) [K]uşkusuz itiraf ediyorum ki, bizim dışımızda cisimler bulunmaktadır, yani kendi başlarına ne oldukları bakımından tamamıyla bilgimizin dışında kalmakla birlikte, duyusallığımızı etkilemelerinin bize sağladığı tasarımları aracılığıyla bildiğimiz şeyler vardır, biz bunlara cisim adını veririz ki, bu sözcük sadece bize bilinmeyen ama buna rağmen gerçek olan nesnenin görünüşü anlamına gelir.” (Kant, 2002: 38).

Bu manaya işaret eden diğer bir kısım ifadeler de *Eleştiri* sonrası kaleme aldığı bazı notlarında açıkça bulunabilir:

“İzlenimlerim benim dışımda olamaz ve izlenimlerin dışsal bir objesi bende olamaz, çünkü bu çelişki olurdu. Bununla birlikte şu olabilir ki: izlenimler bende bulunurken objeleri çelişki olmaksızın benim dışımda bulunabilir veya izlenimler objeleriyle birlikte bende bulunabilir. İdealizm, izlenimlerin objesinin izlenimlerle birlikte bende bulunmadığı sonucuna varmanın mümkün olmadığını iddia eder, hatta objenin izlenimleri benim dışımda var olan bir şeyin izlenimi olsa bile. Diğer taraftan, gerçekten de haklı biçimde, realizm dışı duyumda bunun mümkün olduğunu öne sürer.” (Kant, 2005: 362-363).

Guyer bu pasajda Kant’ın açıkça realizm tarafında bulunduğunu ve izlenimlerimize ilaveten, onlardan sayısal olarak (*numerically*) ayrı olan objelerin varlığını bilebileceğimizi kabul eder bir tutum sergilediğini belirtir (Guyer, 1987: 291). Bu anlama işaret eden Kant’a ait diğer önemli bir pasaj ise şu şekildedir:

“Düalizmin kanıtı şu olgu üzerine temellenir; eğer bir kimse mekân izlenimlerinin özneyle ilişkisini, bizdeki izlenimlerden tamamen farklı olan bir ilişkinin bilinci olarak (yani öznenin diğer şeylerle ilişkisinin algısı ve bu sezgilerin salt formu olarak mekânın algısını birbirinden ayrı olarak) ele almazsa, zamandaki varlığımızın mekân izlenimleri aracılığıyla belirlenebileceği çelişki olur. Çünkü eğer mekân algısı dışımızda bir obje olmaksızın yalnızca kendimizde temellenirse, bu durumda yalnızca özne ile ilişkiyi içeren izlenimlerin bilincine varmam mümkün olabilir. Ancak bu

izlenimler aracılığıyla zaman sezgisi asla ortaya çıkmayacağından dolayı, mekânsal olarak izlenimlenen obje kendi önemizden başka bir şeyin izlenimi üzerine temellenmelidir.” (Kant, 2005: 283).

Görüldüğü üzere, Kant'ın *Eleştiri*'nin birinci baskısından sonra ele aldığı bu pasajlara göre, 'dışımızdaki şey' ifadesi ontolojik olarak bizden ayrı olan mekândaki bir şeye işaret eder görünmektedir. Oysa *Eleştiri*'nin birinci baskısındaki birçok ifade ise, 'dışımızdaki şey'in ikinci anlamına işaret etmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

“Şimdi dışsal objeler (cisimler) yalnızca tezahürlerdir, dolayısıyla izlenimlerin bir türünden başka bir şey değildir, bu objeler yalnızca bu izlenimler aracılığıyla bir şeydirler, ancak onlardan ayrı hiçbir şey değildir.” (A 371).

“İzlenimler olarak mekânın kendisi ve oradaki tüm tezahürler yalnız bende (in me) olan şeylerdir.” (A 375).

“Mekânın kendisi izlenimlerin içsel modundan başka (inner mode) bir şey değildir.” (A 378).

Görülebileceği üzere, bu ifadelerle göre, mekân ve ondaki şeyler ontolojik olarak bizden ayrı olmayan şeylerdir. Kant'a ait bu ifadelerin ayrıntılı sunumundan sonra baştaki soruyu tekrar sorabiliriz, Kant "İdealizmin Reddin'de" 'benim dışımızdaki şey' ifadesiyle ne kastetmektedir? Bu konuyla ilgili genel olarak iki yaklaşım vardır. Bunlardan birincisi, bu ifadenin yalnızca subjektif form olarak mekânda ve dış duyumda olan ve ontolojik olarak bizden ayrı olmayan bir şey anlamına geldiğini ve dolayısıyla transendental idealizmle aralarında bir çelişki olmadığını ifade eden Henry Allison ve H. J. Paton gibi Kant uzmanlarının benimsediği yaklaşımdır. Diğeri ise, 'benim dışımızdaki şeyin' ontolojik olarak bizden ayrı olan mekândaki bir şeye işaret ettiğini savunan Paul Guyer ve Harold Prichard gibi düşünürlerin yaklaşımıdır.

Kanaatimce, bunlardan dışımızdaki şeyin ontolojik olarak bizden ayrı olan mekândaki bir şey olduğunu dile getiren yaklaşım daha savunulabilir görünmektedir ve bunun iki önemli nedeni vardır: Bunlardan birincisi, "İdealizmin Reddi" bölümünün Berkeleyci septisizmi ortadan kaldırma hedefiyle ilgilidir. Hatırlanacağı üzere, Kant'ı bu bölümü yazmaya motive eden nedenlerden birincisi; mekân ve onda bulunan her şeyi kendi başına var olması imkânsız şeyler olarak gören ve dolayısıyla mekânda bulunan tüm şeyleri bizde ya da anlama yetimizde olan şeyler olarak kabul eden Berkeleyci idealizm anlayışının yanlışlığını göstermekti. Açıkça görüleceği üzere, bu hedefin gerçekleştirilmesi ancak ontolojik olarak bizden bağımsız mekânda olan şeylerin gösterilmesiyle mümkün olabilir. Aksi halde, bizim dışımızdaki şeyler yalnızca subjektif form olarak mekânda bulunan ve ontolojik olarak bizden ayrı olmayan bir şey olursa, bu durumda Berkeleyci türden bir septisizme karşı her hangi bir argüman geliştirilmiş olmayacaktır. Dolayısıyla, "İdealizmin Reddi" bölümünün hedefleri bağlamında, 'dışımızdaki şey' ifadesinin ontolojik olarak bizden ayrı olan mekândaki bir şeye işaret ettiğini dile getiren yaklaşımın daha savunulabilir olduğunu söyleyebiliriz. İkinci neden, idealizmin reddinde sunulan argümanın bir bütün olarak tutarlılığı ile ilgilidir. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere, argüman zamanda belirlenmiş varlığının bilincinin mümkün olması için benim dışımızda gerçek şeylerin varlığının gerekliliğini göstermeyi hedeflemektedir. Bu durumda Kant'ın

argümanı için gerekli olan şey, zaman belirlenimleri için kullanılacak olan mekânsal objelerin, kendisi ötesinde hiçbir şeye referansta bulunmayan salt izlenimlerden daha fazla bir şey olmasıdır, yani kendisi dışında gerçek bir şeye referansta bulunmasıdır. Aksi takdirde mekânsal izlenimler bizden bağımsız şeylere referansta bulunmayan salt içsel durumlar olarak ele alınırsa, o zaman mekânsal izlenimler de diğer iç duyumlarla aynı zamansal statüye konmuş olur ve bu durumda mekândaki obje izleniminin zaman belirlenimi için kullanılabilirliği ortadan kalkmış olur (Guyer, 1987: 321). Dolayısıyla, argümanın tutarlılığı açısından bakıldığında da ‘dışındaki şey’ ifadesinin ontolojik olarak bizden ayrı mekândaki bir şey anlamında ele alınması gerekli görünmektedir.

Bununla birlikte, Kant’a bu türden bir ontolojik realizm atfetmek, transendental idealizm tezinden tamamen vazgeçmeden pek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla, transendental idealizm ile “İdealizmin Reddi’nde” öne sürülen tezlerin aynı anda tutarlı biçimde nasıl savunulabileceği bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Guyer bunlardan yalnızca “İdealizmin Reddi’nde” dile getirilen görüşün doğru olduğunu ve Kant’ın ikinci baskıdan sonra bu yaklaşımı benimsediğini ileri sürerek, en azından bir tutarsızlık problemini tartışmaya gerek olmadığını şu şekilde belirtir:

“[Transendental idealizm ile idealizmin reddi arasında tutarsızlık olduğu] meselesi şu basit nedenden dolayı çok da önemli değildir; Kant’ın idealizmin reddinde sunduğu argüman ikna edici iken kendinde şeylerin zamansal ve mekânsal olmadığını öne süren argümanı ikna edici değildir. Dolayısıyla idealizmin reddinin sonuçlarını transendental idealizm ile bağdaştırmak için yeniden yorumlamaya kesinlikle gerek yoktur.” (Guyer, 1987: 283).

“Kant’ın transendental idealizm adına sunduğu detaylı ve oldukça önemli argümanın bütünü bağımsız tecrübe objesinin gerçekte zamansal ve mekânsal olduğunu inkâr etmeyi gerektiren bir neden sunmakta başarısızdır. Bu yalın sonuç, her ne kadar bunu ispatlamak uzun sayfalar gerektirse de Kant’ın transendental idealizminin tüm detaylarını idealizmin reddinin realistik uzanımlarıyla bağdaştırmak için gereksiz bir girişimden bizi kurtaracaktır.” (Guyer, 1987: 329).

Açıkça görüleceği üzere, Guyer transendental idealizmin doğru olmamasından dolayı bu iki tezi birleştirme girişiminin gerekli olmadığını öne sürer. Guyer’in transendental idealizmin yanlışlığıyla ilgili bu iddiasını bir bütün olarak değerlendirmek konumuzun sınırları dışında kalmaktadır. Ancak şu hususu açıkça belirtebiliriz ki, transendental idealizm ile “İdealizmin Reddi’nde” öne sürülen tezlerin aynı anda tutarlı biçimde savunulamayacağı ifade etmek oldukça makul görünmektedir. Bu temelde iki nedenden kaynaklanır: Bunlardan birincisi transendental idealizm öğretisinin kendinde şeylerin kesinlikle mekânda bulunan şeyler olmadığını iddia etmesine karşın, “İdealizmin Reddi’nde” benimsenen yaklaşımın kendinde şeylerin bizim dışımızda mekânda olan şeyler olduğunu dile getiriyor görünmesinden kaynaklanır. Gerçekten de transendental idealizmin ayınlık ya da nedensellik yorumlarından hangisi kabul edilirse edilsin (Wood, 2009: 92-94), kendinde şeyler mekânda olmayan şeyler olarak ele alınmalıdır. Buna karşın “İdealizmin Reddi’nde” dile getirilen yaklaşım, izlenimlerimize neden olan kendinde şeylerin bizim dışımızda gerçek varlıklar olarak mevcut olması gerektiğini dile

getirir. Yaptığımız tartışmalar sonucunda ifade ettiğimiz üzere, buradaki ‘benim dışındaki şey’ benden ontolojik olarak ayrı mekânda olan bir şey olarak alınmalıdır. Dolayısıyla, kendinde şeylerin mekânda olmadığını dile getiren transendental idealizm ile “İdealizmin Reddi’nde” dile getirilen ve kendinde şeylerin mekânda bulunduğunu ifade eden realistik yaklaşımı aynı anda tutarlı biçimde savunmak pek mümkün görünmemektedir.

Diğer neden ise, transendental idealizmin anlama yetisinin kategorileri hakkında öne sürdüğü yaklaşımla ilgilidir. Buna göre, kategoriler anlama yetisine aittir ve kesinlikle kendinde şeylere atfedilemez. Bu bağlamda Kant’ın birinci analogide cevher kategorisi hakkında benimsediği yaklaşım ile İdealizmin reddindeki yaklaşım da aynı anda savunulamaz görünmektedir. Birinci analogide Kant, zaman belirlenimlerine dair idrakimizin mümkün olabilmesi için sürekli bir şeyin bulunması gerektiğini ve bunu temin eden şeyin de anlama yetisindeki cevher kategorisi olduğunu dile getirmişti. Bu nedenle cevher kategorisi tecrübenin imkânı için zorunlu olan ve anlama yetisine ait salt bir kavram olarak ele alınmalıdır. Bu durum, transendental idealizm bağlamında, şu anlama gelir: ‘Cevher’ oluş gerçekte var olan bir şeyden çok, anlama yetisinin izlenimlere zorunlu olarak uygulanması gereken a priori bir unsurdur ve kesinlikle kendinde şeylere atfedilemezdir. Öte yandan, “İdealizmin Reddi’nde” sunulan argümana baktığımızda, bu argüman tüm zaman belirlenimlerinin varsaydığı bu sürekli şeyin bende bulunan bir şey olamayacağını öne sürer. Buna göre, Kant’ın zaman belirlenimlerinin idraki için birinci analogide belirlediği sürekli şey olarak cevher, bizim dışımızda bulunan gerçek bir şey olarak ele alınmış görünmektedir. Diğer bir ifadeyle, zaman belirlenimi için gerekli olan cevher, insanın bilme yetisinden bağımsız dış bir gerçeklik olarak kabul edilmiş görünmektedir. Bu durumda ‘cevher’ oluş, insan anlama yetisinin izlenimlere uygulanması gereken bir kategorisi olmaktan çok, insandan bağımsız bir gerçeklik anlamına gelecektir ki, bu da transendental idealizm öğretisi ile açıkça çelişik bir durumdur. Tüm bu hususlar dikkate alındığında, transendental idealizm öğretisi ile “İdealizmin Reddi’nde” benimsenen yaklaşımların aynı anda savunulamayacağı hususu açıkça görülmüş olur.

4. SONUÇ

Kant’ın idealizmin reddi çerçevesinde öne sürdüğü tezler, bütün olarak eleştirel felsefenin haklılığını değerlendirme konusunda önemli hususlar içermektedir. Çünkü Kant’ın transendental idealizm tezi ve tamamen buna dayanan eleştirel felsefesinin haklılığı büyük ölçüde bu görüşlerin idealizmden ayrı olduğunun gösterilebilmesine bağlıdır. Ancak yukarıda göstermeye çalıştığımız üzere Kant’ın bunu başarabildiği yönünde olumlu bir yanıt verebilmek oldukça güç görünmektedir. Bunun en temelde, idealizmin reddi bağlamında öne sürülen tezlerde ‘dış gerçeklik’ ifadesindeki belirsizliğin tutarlı bir şekilde ortadan kaldırılamamasından kaynaklandığı ifade edilebilir. Bu açıdan “Dördüncü Paralojizmde” sunulan argümanda ‘dış gerçekliğin’ deneysel anlamda ele alındığını ve bu haliyle idealizme bir yanıt olmaktan çok, Berkeleyci spekülative idealizme benzer bir konumu yansıttığını gördük. Öte yandan “İdealizmin Reddinde” ‘dış gerçeklik’ ifadesinin bilen öznenin zihin durumlarından bağımsız ontoloji bir gerçeklik alanını ifade ettiğini, dolayısıyla da dış deneyimi bilen öznenin formlarına bağlı için bir durum olarak ele alan transendental idealizm teziyle tutarlı olarak aynı anda savunulamayacağını

gördük. Tüm bu hususlar bir bütün olarak dikkate alındığında idealizmin reddi bağlamında sunulan tezlerin hem amaçlarını gerçekleştirmede hem de eleştirel felsefeyle tutarlı bir bütün oluşturmada başarılı olamadığı sonucu ifade edilebilir görünmektedir.

NOTLAR:

¹ Bu konuda bazı tartışmalar olmakla beraber önemli bazı Kant yorumcuları bu görüşü kabul eder. Örneğin, Guyer, Kant and Claims of Knowledge ve Smith, A Commentary.

KAYNAKÇA

- Allison, H. E. (2009). *Kant's Transcendental Idealism An Interpretation and Defense*. New Haven and London: Yale University Press.
- Banham, G. (2006). Kant's Refutation of idealism.
- Bennet, J. (1975). *Kant's Analytic*. Cambridge: Cambridge Universty Press.
- Buroker, J. V. (2006). *Kant's Critique of Pure Reason*. Cambridge: Cambridge Universty Press.
- Dicker, G. (2004). *Kant's Theory of Knowledge*. Oxford: Oxford University Press.
- Emundts, D. (2010). The Refutation of Idealism and Distinction between Phenomena and Noumena. *The Cambridge Companion to Kant's Critique of Pure Reason*. (Ed. by Paul Guyer). Cambridge: Cambridge Universty Press, 168-189.
- Guyer, P. (1983). Kant's Intentions in the Refutation of İdealism. *The Philosophical Review*, XCII, No. 3, 329-383.
- Guyer, P. (1987). *Kant and Claims of Knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Guyer, P. (2006). *Kant*. London: Routledge.
- Hartnack, J. (2001). *Kant's Theory of Knowledge*. (Trn. M. Holmes Harsthorne). New York: Hackett Publishing Company.
- Kant, I. (2002). *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*. (Çev. İonna Kuçuradi-Yusuf Örnek). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kant, I. (2005). *Notes and Fragments* (Trn. Curtis Bowman, Paul Guyer, Frederick Rauscher). Cambridge: Cambridge Universty Press.
- Kant, I. (2009). *Critique of Pure Reason*. (Trn. Paul Guyer and Allen Wood). Cambridge: Cambridge Universty Press.
- Mader, R. B. (2012). The Role of Kant's Refutation of İdealism. *Archiv für Geschichte der Philosophie* 94(1), 53-73.
- Mattey, G. J. (1997). Existence of the External World. hume.ucdavis.edu/mattey/phi175/refutationlethead.html.

Sidgwick, H. & Caird, E. (1880). Kant's Refutation of Idealism. *Mind*, Vol. 5, No. 17, 111-115.

Smith, N. K. (1918). *A Commentary to Kant's Critique of Pure Reason*. London: Macmillan.

Wood, A. W. (2009). *Kant*. (çev. Aliye Kovanlıkaya). Ankara: Dost Yayınları.

